

Кримінальне право

УДК 343:004.8:340.12(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15571288>

**Переосмислення парадигми кримінального права під впливом сучасних
технологій та викликів**

Федчак Ігор Андрійович

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри інформаційних технологій

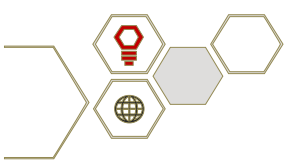
Львівського державного університету внутрішніх справ,

Львів, Україна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4539-5988>

Прийнято: 05.05.2025 | Опубліковано: 15.05.2025

***Анотація.** Метою дослідження є наукове обґрунтування необхідності переосмислення парадигми кримінального права в умовах інтенсивного технологічного розвитку та актуальних викликів, спричинених повномасштабним збройним вторгненням в Україну. Об'єктом дослідження виступають процеси трансформації принципів, понять та інструментів кримінального права під впливом сучасних цифрових і соціальних змін. Основними завданнями статті є виявлення ключових технологічних і соціальних викликів, аналіз їх впливу на кримінально-правову доктрину, а також формування концептуальних підходів до оновлення кримінального права у міждисциплінарному контексті. У статті обґрунтовано актуальність необхідності переосмислення парадигми кримінального права під впливом сучасних цифрових технологій та глибоких суспільних трансформацій,*



зумовлених повномасштабним збройним вторгненням. Визначено, що традиційна структура кримінального права не здатна повною мірою реагувати на нові форми суспільно небезпечної поведінки, серед яких — цифрові диверсії, алгоритмічні злочини, кібератаки, а також мародерство, колабораціонізм і незаконне зберігання зброї у прифронтових регіонах. У межах дослідження доведено, що виникає потреба у перегляді фундаментальних понять кримінального права — вини, суб'єкта, виникнення відповідальності — з урахуванням автономності дій цифрових систем. Охарактеризовано шість ключових викликів, зокрема: розмивання меж відповідальності, недосконалість нормативного забезпечення, ненадійність цифрових доказів, поява нових соціальних форм злочинності, загострення дилеми між безпекою і правами людини, а також суттєве відставання науки від темпів технологічного розвитку. Встановлено, що без доктринального оновлення та міждисциплінарного підходу правова система ризикує втратити здатність до адаптації в умовах війни та поствоєнної відбудови.

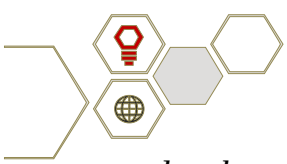
Ключові слова: кримінальне право, цифрові технології, переосмислення, безпековий потенціал, алгоритмічна відповідальність, доказування

Rethinking the paradigm of criminal law under the influence of modern technologies and challenges

Ihor Fedchak

Doctor of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Information Technologies
Lviv State University of Internal Affairs,
Lviv, Ukraine,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4539-5988>

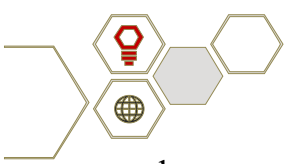
Abstract. *The purpose of the study is to scientifically substantiate the need to rethink the paradigm of criminal law in the context of intensive technological*



development and current challenges caused by a full-scale armed invasion of Ukraine. The object of the study is the processes of transformation of principles, concepts and instruments of criminal law under the influence of modern digital and social changes. The main objectives of the article are to identify key technological and social challenges, analyze their impact on criminal law doctrine, and form conceptual approaches to the renewal of criminal law in an interdisciplinary context. The article substantiates the relevance of the need to rethink the paradigm of criminal law under the influence of modern digital technologies and deep social transformations caused by a full-scale armed invasion. It is determined that the traditional structure of criminal law is unable to fully respond to new forms of socially dangerous behavior, including digital sabotage, algorithmic crimes, cyberattacks, as well as looting, collaborationism, and illegal possession of weapons in front-line regions. The study proves that there is a need to revise the fundamental concepts of criminal law - guilt, subject, occurrence of responsibility - taking into account the autonomy of the actions of digital systems. Six key challenges are characterized, in particular: blurring of the boundaries of responsibility, imperfect regulatory support, unreliability of digital evidence, the emergence of new social forms of crime, aggravation of the dilemma between security and human rights, as well as a significant lag of science from the pace of technological development. It is established that without doctrinal renewal and an interdisciplinary approach, the legal system risks losing its ability to adapt in conditions of war and post-war reconstruction.

Keywords: *criminal law, digital technologies, rethinking, security potential, algorithmic responsibility, evidence*

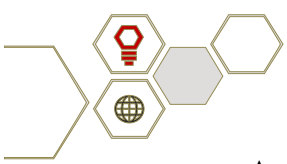
Постановка проблеми. У сучасних умовах цивілізаційного розвитку, коли технологічний прогрес значно випереджає темпи оновлення правових систем, постає нагальна потреба у переосмисленні традиційної парадигми кримінального права. Йдеться не лише про оновлення окремих інститутів, а про необхідність глибокого перегляду засад кримінально-правової доктрини, яка



формувалась впродовж століть під впливом переважно соціальних і політичних, а не технологічних факторів. Цифровізація, автоматизація, зростання ролі інформаційного середовища та інтелектуальних систем радикально змінюють не лише способи вчинення злочинів, але й структуру доказування, межі вини, суспільну небезпеку та саму концепцію відповідальності. Тому актуальність обраної теми обумовлена необхідністю адаптації кримінального права до нової реальності, яка не лише технологізується, а й динамічно радикалізується під впливом глобальних викликів.

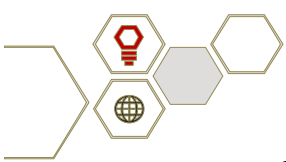
Також особливої актуальності тема набуває у контексті трансформації доказового процесу. Цифрові сліди, метадані, лог-файли, штучно згенеровані візуальні матеріали (наприклад, deep fake), аудіо-імітації або фальсифіковані документи потребують нових механізмів верифікації, збирання та допустимості у кримінальному процесі. В умовах воєнного стану такі докази часто є єдиним засобом фіксації події злочину або ідентифікації суб'єкта. Проте без переосмислення підходів до цифрових джерел доказування зберігається ризик як безкарності злочинців, так і незаконного переслідування невинних осіб через недостовірні технологічні артефакти. Це ставить під сумнів принципи справедливості та презумпції невинуватості, що є основоположними для кримінального права. Ще одним чинником, що підсилює актуальність теми, є посилення міждисциплінарного характеру правових проблем. Сьогодні кримінальне право більше не може розглядатися як ізольована правова галузь. Воно стикається з питаннями етики, інформаційної безпеки, кіберзахисту, інженерії, психології. Переосмислення кримінального права передбачає відкритість до методологій інших дисциплін, що дозволяє формувати більш точні, гнучкі та ефективні правові рішення. Це особливо важливо в умовах війни, коли ресурси обмежені, а рівень загроз — критично високий.

Структура статті передбачає: аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин проблеми, мету і об'єкт дослідження, виклад основних результатів, формування висновків та пропозицій.



Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті аналізу трансформацій кримінального права в умовах цифрової доби варто звернути увагу на праці дослідників, які охоплюють питання як нормативного регулювання, так і управлінських аспектів захисту правопорядку [1-15]. Зокрема, В. Маньгора та Ю. Михальчук [1] досліджують перспективи і виклики застосування цифрових технологій у праві, зазначаючи необхідність адаптації кримінальної юстиції до нових умов взаємодії між суб'єктами правовідносин. С. Сидоренко [2] акцентує на зв'язку між розвитком цифрового правового регулювання та трансформацією економіки, що має безпосереднє відношення до криміналізації нових форм правопорушень у сфері публічних фінансів та державних ресурсів. У свою чергу, Т. Полякова, І. Бойченко та Н. Троян [3] розглядають інформаційно-правові механізми електронної взаємодії, підкреслюючи важливість прозорості й стандартизації цифрової інформації у правозастосуванні. О. Вінник [4] у своїх дослідженнях встановлює системну роль цифровізації в правовій системі України, особливо в частині кримінального та господарського права. В. Луценко і Т. Пікуля [5] детально аналізують проблеми правового забезпечення цифрової трансформації, наголошуючи на необхідності створення оновлених процедур кримінального процесу. С. Ковмир [6] зазначає, що ефективний захист учасників кримінального процесу в умовах цифрового середовища вимагає управлінських змін та підвищення цифрової компетентності органів досудового розслідування. В. Зеленецький [7] ще у 1990-х роках охарактеризував поняття безпеки в контексті кримінального процесу, що сьогодні актуалізується в умовах гібридної війни. С. Ковмир [8] також підкреслює важливість ризик-орієнтованого підходу до захисту учасників кримінального судочинства, що прямо пов'язане з переосмисленням меж процесуальних дій у технологізованому зовнішньому середовищі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковому внеску дослідників у сфері правового регулювання, безпекової політики та цифрової трансформації судочинства, слід зауважити,



що проблема переосмислення парадигми кримінального права під впливом сучасних технологій, зокрема в умовах повномасштабного збройного вторгнення, досі залишається недостатньо розкрита в системному міждисциплінарному контексті. Результати цього дослідження можуть бути використані в діяльності правоохоронних органів, прокуратури, кримінально-процесуальних підрозділів, центрів цифрової безпеки, а також у процесі підготовки майбутніх фахівців у сфері кримінального права.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є наукове обґрунтування необхідності переосмислення парадигми кримінального права в умовах інтенсивного технологічного розвитку та актуальних викликів, спричинених повномасштабним збройним вторгненням в Україну. Об'єктом дослідження виступають процеси трансформації принципів, понять та інструментів кримінального права під впливом сучасних цифрових і соціальних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найбільш драматичних викликів для національного права, зокрема кримінального, стало повномасштабне збройне вторгнення в Україну. Це явище стало не лише екзистенційною загрозою для державності, а й чинником серйозного правового навантаження на всю систему кримінального судочинства. В умовах війни значно зросла кількість військових, воєнних, колабораціоністських та інформаційних злочинів, що раніше не мали масового характеру або взагалі не передбачалися в системі кримінального права як окремі склади. Традиційні кримінально-правові інструменти виявились малоефективними для реагування на дії, які виходять за межі класичної кримінальної доктрини. Це, зокрема, стосується інформаційно-психологічного впливу, цифрових диверсій, поширення деструктивного контенту, атак на критичну інфраструктуру, які мають криміногенний ефект, але залишаються поза полем класичного юридичного розуміння злочину (рис.1).

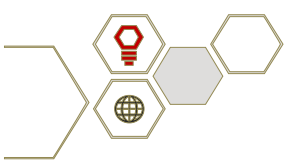
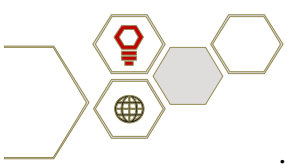


Рис.1. Виклики в системі переосмислення парадигми кримінального права під впливом сучасних технологій

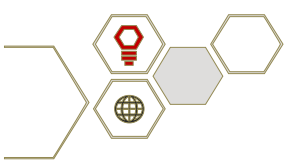
Сформовано автором

Сучасні технології, особливо на базі штучного інтелекту, блокчейн-рішень та автоматизованих інформаційних систем, змінюють характер



взаємодії людини з реальністю, а отже — і з правом. Наприклад, виникає нове коло деліктів, пов'язаних з автономною поведінкою цифрових агентів, управлінням військовими дронами, застосуванням алгоритмів для фінансового шахрайства або масового стеження. Постає питання: як кваліфікувати дію, що вчинена автоматизованою системою за завданням людини, чи без прямого втручання? На кого покласти відповідальність у таких випадках? Класична парадигма кримінального права не передбачає адекватної відповіді на подібні виклики, оскільки ґрунтується на особистісному вимірі вини, волі та наміру. Новітня технологічна реальність потребує оновлення цих категорій або їх доктринального переосмислення.

Проблематика переосмислення парадигми кримінального права також тісно пов'язана з етичними викликами. Сучасна технологічна реальність ставить перед правом дилеми, які раніше не виникали у настільки виразній формі: чи допустиме профілювання осіб за поведінковими характеристиками? Чи може передбачення злочину на основі алгоритму слугувати підставою для превентивних заходів? Як узгодити автономію людини з технологічною передбачуваністю її дій? Ці питання формують не лише правову, а й світоглядну кризу традиційного кримінального мислення, яке зобов'язане пристосовуватись до нової епохи — епохи даних, ризиків і цифрової ідентичності. Не менш важливим є й той факт, що у межах воєнного стану виникає потреба у нормативному унормуванні нових форм протиправної поведінки, яка пов'язана зі співпрацею з окупантами, дестабілізацією тилу, саботажем, психологічною деморалізацією громадян. Ці дії часто вимагають негайної реакції з боку кримінального права, однак чинні правові механізми не дозволяють ефективно й адекватно реагувати на них. Це створює небезпеку правового вакууму, який або не захищає суспільство, або створює ризик зловживань. Саме тому перегляд принципів кримінально-правової кваліфікації, а також обґрунтування допустимих меж криміналізації нових явищ має стати предметом особливої уваги правознавців (табл.1).



Таблиця 1

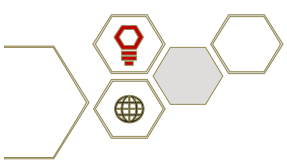
Сучасні виклики та вектори оновлення парадигми кримінального права

Ключовий виклик	Сфера впливу	Необхідний вектор оновлення
Розмивання меж відповідальності	Суб'єкт злочину	Визначення нових форм суб'єктності
Нормативна недостатність	Законодавство	Прийняття спеціального цифрового кримінального блоку
Ненадійність цифрових доказів	Кримінальний процес	Впровадження протоколів верифікації електронних слідів
Нові соціальні форми злочинності	Соціальна структура	Адаптація до умов воєнного часу
Баланс безпеки і прав людини	Права і свободи громадян	Забезпечення правових гарантій при надзвичайних заходах
Відставання науки	Академічна освіта і дослідження	Інтердисциплінарне оновлення правової науки

Сформовано автором

На нашу думку, у світлі вищезазначених викликів, кримінальне право має перейти від моделі статичного кодифікованого реагування до моделі адаптивного регулювання ризиків. Йдеться не лише про зміну норм, а про трансформацію мислення: від карального до превентивного, від реактивного до проактивного, від інтуїтивного до алгоритмічно підкріпленого. Це не заперечення класичного права, а його еволюція — в інтересах захисту суспільства в умовах технологічної революції та екзистенційної загрози, спричиненої зовнішньою агресією.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що тема переосмислення парадигми кримінального права під впливом сучасних



технологій та викликів є надзвичайно важливою, оскільки вона визначає вектор майбутнього правової держави в умовах цифрового та воєнного перетворення суспільства. Це не лише теоретичне питання — це питання виживання правопорядку, стійкості інститутів і захисту базових цінностей цивілізації. Наукове осмислення цього процесу має стати основою для доктринального, нормативного та практичного оновлення всієї системи кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Маньгора В.В., Михальчук Ю. О. Використання цифрових технологій у праві: перспективи та виклики. Інформація і право. 2023. No 4(47). С. 147-158.
2. Сидоренко В.В. Вплив розвитку правового регулювання цифрової трансформації на економіку в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. No 1. С. 214-217.
3. Полякова Т.А., Бойченко І.С., Троян Н.А. Інформаційно-правові механізми електронної взаємодії у сфері правової інформації в умовах цифровізації. Моніторинг правозастосування. 2021. No 1 (38). С. 24-27.
4. Вінник О.М. Правове регулювання відносин цифровізації: місце і роль в правовій системі та системі господарського права України. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2022. С. 21-32
5. Луценко В.Р., Пікуля Т.О. Правове забезпечення цифрової трансформації в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Ужгород, 2024. Вип.81.ч.1. No. С. 61-67.
6. Ковмир С.В. Захист учасників кримінального судочинства: управлінські аспекти. Науковий журнал Київський часопис права. 2023. No 4. С. 132 – 138.
7. Зеленецький В. С. Поняття безпеки та її забезпечення суб'єктам кримінального процесу. Вісник ун-ту внутр. справ МВС України. Харків, 1997. Вип. 2. С. 84 – 88.



8. Ковмир С.В. Керування ризиками під час реалізації програм захисту учасників кримінального судочинства. Юридичний вісник Law Herald. 2023. №4.С. 192–202
9. Думчиков М. О. Процеси діджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз. Криміналістика і судова експертиза, 2020, 65, 100–108.
10. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. 2022. №3 (99). С. 283–294.
11. Гриньків О.О., Ляш А.О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: [монографія]. Тернопіль: Астон, 2012. 260с
12. Литвиненко Є.В., Скоблик М.О. Особливості забезпечення прав людини в умовах цифрової трансформації. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 369-373.
13. Гладун М., Сабліна М. Сучасні онлайн інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2018. Вип. 4. С. 33–43.
14. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. №5.С. 256–260.
15. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)